

Dr. İbrahim ATABEY

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara-Türkiye
ibrahim.atabey@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1771-5144

KELİME GRUBU YAPISINDAKİ DİL BİLGİSİ TERİMLERİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE KIRGIZ TÜRKÇESİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet:

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Çağdaş Türk Lehçeleri arasında dil bilgisi ve edebiyat alanlarındaki çalışmalar artmıştır. Bu çalışmaların bilimsel temellere oturtulmasında “terim” konusu, birkaç bakımdan önemli hâle gelmiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Çağdaş Türk Lehçelerinde terim birliğinin sağlanmalı ve bunun için Türkçe kelimeler kullanılmalıdır.
2. Karşılığı bulunmayan terimler için Türkçe kelimeler kullanılarak türetmeler yapılmalıdır.
3. Yeni türetilen veya oluşturulan terimler, mümkün olduğu kadar az kelime içermeli hatta tek kelime hâlinde olmalıdır.
4. Yeni türetilen terimler için ortak hareket edilmeli ve aynı terim için aynı kelime, ek ve kelime grubu tercih edilmelidir.
5. Terimlerde, “yalancı eş değer” özelliği taşıyan kelimelerin yerine aynı anlamdaki ortak kelimeler tercih edilmelidir.
6. Mevcut terimlerde, son yüz yıl içinde, Türkiye Türkçesi üzerinde Fransızca ve İngilizce, diğer Türk Lehçelerinde Rusça etkili olmuştur. Bu etki hem kelime hem de dil bilgisi yapısı bakımında görülmektedir. Bu terimlerin yerine Türkçe kökenli ortak karşılıklar bulunmalıdır.

Bu çalışmada, Çağdaş Türk Lehçeleri için ortak sayılabilecek yukarıdaki özellik, sorun ve çözümler, Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesinden alınan örnekler üzerinden ele alınmıştır. Bu örnekler, Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesindeki terimlerin kelime grubu yapısında olanları ile sınırlandırılmıştır. Bunun sebebi, kelime grubu oluşturulurken tercih edilen tamlamaların türünü belirlemektir. Çıkan sonuçlardan birkaçı şu şekildedir:

1. Türkiye Türkçesinde sıfat tamlaması yapısındaki terimlerin tamamına yakını, Kırgız Türkçesinde de sıfat tamlaması ile karşılanmıştır: *birleşik cümle* (TT)-*tataal süylöm* (KrT), *birleşik ek* (TT)-*tataal müçö* (KrT), *birincil ses* (TT)-*algaçkı tıbış* (KrT).
2. Türkiye Türkçesinde belirsiz isim tamlaması yapısındaki terimler, Kırgız Türkçesinde çoğunlukla sıfat tamlaması ile karşılanmıştır: *aitlik eki* (TT)-*taandık müçö* (KrT), *belirsizlik sıfatı* (TT)-*çamalama sın atooç* (KrT), *cevap ünlemi* (TT)-*coop sırdık söz* (KrT).
3. Türkiye Türkçesinde, belirtili isim tamlaması yapısında terim kullanılmazken Kırgız Türkçesinde belirtili isim tamlaması ile oluşturulmuş terimler vardır: *birinci şahıs iyelik eki* (TT)-*birinçi caktın taandık müçösü* (KrT), *fiil çatısı* (TT)-*etiştin mamilesi* (KrT).

Anahtar kelimeler: Çağdaş Türk Lehçeleri, dil bilgisi terimi, kelime grubu, Kırgız Türkçesi, Türkiye Türkçesi.

Abstract:

After the collapse of the Soviet Union, studies in the fields of knowledge and literature among Contemporary Turkish Dialects have increased. The issue of “term” has become important in several respects in establishing these studies on scientific foundations. It is possible to list them as follows:

1. Unity of terms should be ensured in Contemporary Turkish Dialects and Turkish words should be used for this purpose.
2. For terms that do not have equivalents, derivations should be made using Turkish words.
3. Newly coined or created terms should contain as few words as possible or even single words.
4. Joint action should be taken for newly coined terms and the same word, suffix, and word group should be preferred for the same term.
5. In terms, words with the same meaning should be preferred instead of words that have the feature of “false equivalents”.
6. In the current terms, in the last hundred years, French and English have been influential in Türkiye Turkish, and Russian has been influential in other Turkish dialects. This effect is seen at both the word and grammatical structure levels. Common Turkish equivalents should be found instead of these terms.

In this study, the above features, problems, and solutions, which can be considered common for Contemporary Turkish Dialects, are discussed through examples taken from Türkiye Turkish and Kyrgyz Turkish. These examples are limited to the word group structure of the terms in Türkiye Turkish and Kyrgyz Turkish. The reason for this is to determine the type of phrases preferred when creating the word group. Some of the results are as follows:

1. Almost all of the terms with adjective phrase structure in Türkiye Turkish are also met with adjective phrase in Kyrgyz Turkish: *birleşik cümle* (TT)-*tataal süylöm* (KrT), *birleşik ek* (TT)-*tataal müçö* (KrT), *birincil ses* (TT)-*algacık tıbış* (KrT).
2. Terms in the form of indefinite noun phrases in Türkiye Turkish are mostly used as adjective phrases in Kyrgyz Turkish: *aitlik eki* (TT)-*taandık müçö* (KrT), *belirsizlik sıfatı* (TT)-*çamalama sın atooç* (KrT), *cevap ünlemi* (TT)-*coop sırdık söz* (KrT).
3. While in Türkiye Turkish, no terms are used in the definite noun phrase structure, there are terms formed with definite noun phrases in Kyrgyz Turkish: *birinci şahıs iyelik eki* (TT)-*birinçi caktın taandık müçösü* (KrT), *fil çatısı* (TT)-*etiştin mamilesi* (KrT).

Keywords: Contemporary Turkish Dialects, grammatical term, word group, Kyrgyz Turkish, Türkiye Turkish.

0. Giriş

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türk cumhuriyetlerinin yanında, özerk Türk cumhuriyetlerinde de Türk dilini merkeze alan sözlü ve yazılı dil kullanımı ihtiyacı, beraberinde “alfabe, kelime türetme, terim” vb. konularındaki toplantı, araştırma ve yayınları arttırmış; bunlarda da yoğunluk “ortaklık” teması olmuştur.

Sovyetler Birliği bünyesindeki Türk cumhuriyetlerinde, terimler ağırlıklı olarak Rusça kökenliydi. Bağımsız Türk devletleri arasında, özellikle yayın, ticaret ve bilim dünyasında ortak terim ve sonrasında genel olarak ortak kelime kullanma ihtiyacı konuşulmaya ve tartışılmaya başlandı; çünkü sadece Rusça veya İngilizce “ortak iletişim ve anlaşma dili” olarak yeterli değildi; tercih edilememesi gerekiyordu. Bunun sonucu olarak Türkçe kökenli terim türetme başvurulacak yollardan biri oldu. 1990 sonrasında, “Türk dünyasında terim” konulu ilk çalışmalardan olan *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu* (Gürsoy-Naskali, 1997) adlı eser, bu ihtiyacın karşılanmasını

amaçlamış ve terimler, madde başı olarak Türkiye Türkçesine göre dizilmiştir. Biz de Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde, kelime grubu hâlindeki dil bilgisi terimlerini belirlerken bu eserden A-İ harfleri arasını taradık ve 170 civarında terim belirledik. Taramada, iki lehçede de tek kelime hâlinde olan terimler alınmadı.

1. Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesindeki Terimlerin Kelime Grubu Özellikleri

Taradığımız A-İ harfleri arasındaki dil bilgisi terimlerinde şu kelime gruplarına rastlanmıştır: *belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, isim fiil grubu, sıfat tamlaması*.

1.1. Belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarının kullanımı

Türkiye Türkçesinde, türetilen terim isim tamlaması yapısında ise *belirtisiz isim tamlaması* tercih edilmektedir. Türkiye Türkçesinde, belirtisiz isim tamlaması kalıcı isimler, belirtili isim tamlaması ise geçici isimler yapmaktadır (Karahan, 2000). Belirtisiz isim tamlamasının kalıcı isimler türetme özelliği, terimlerin dışındaki kelimeler için de geçerlidir. Bu özelliği, Türkçenin bütün lehçeleri için genelleştirmek mümkündür.¹ Nitekim taradığımız A-İ harfleri arasında, isim tamlaması yapısında olan terimlerin grubunun Türkiye Türkçesinde *belirtisiz isim tamlaması* olduğu, belirtili isim tamlamasının hiç kullanılmadığı görülmüştür.

Kırgız Türkçesinde ise belirtisiz isim tamlamasının yerine belirtili isim tamlamasının daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Bunun önemli sebeplerinden biri, terimlerin bir kısmının Rusçadan tercüme edilmiş olmasıdır. Rusçanın etkisini, başka tamlamalarda da görmek mümkündür.

Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde, *isim tamlaması* yapısındaki terimlerin karşılıklı durumu ve sayısına bakıldığında, Kırgız Türkçesinde belirtili isim tamlamasının daha fazla kullanıldığı görülmektedir:

TT

b.siz it

b.siz it

KrT

b.siz it : 20 adet (%12)

b.li it : 10 adet (%6)

Türkiye Türkçesinde *belirtisiz isim tamlaması* yapısındaki terimler Kırgız Türkçesinde tek kelime hâlinde ise bunlar birkaç örnek dışında Rusça kökenlidir:²

TT

b.siz it

KrT

tk (Rus.) : 8 adet (%5)

Kırgız Türkçesinin belirtili isim kullanma eğilimi, Türkiye Türkçesinde tek kelime hâlinde olan kelimelerin karşılanması da görülmektedir:

TT

tk

KrT

b.li it : 2 adet (%1)

1.2. Sıfat tamlamalarının kullanımı

Türkiye Türkçesinde, *sıfat tamlaması* yapısındaki terimlerin Kırgız Türkçesinde de sıfat tamlamasıyla karşılanma oranı çok yüksektir. Bunda, Kırgız Türkçesinin sıfat tamlamasını tercih etmesinin etkisi vardır:

TT

st

KrT

st: 61 adet (%36)

Türkiye Türkçesinde belirtisiz isim tamlamasıyla oluşturulan terimlerin önemli bir kısmının Kırgız Türkçesinde sıfat tamlaması şeklinde olması, bu lehçenin, Rusça terimlerin etkisiyle sıfat tamlamasını kullandığının önemli bir göstergesidir:³

¹ Kırgız Türkçesinden şu örnekler verilebilir: TT çay bardağı= KrT çay stakanı, TT çay ocağı=KrT çay oçogu, TT çay takımı=çay servizi KrT (Cumakunova, 2005: 153).

² anlam bilim(i)ci=semasiolog, anlam bilimi=semantika~semasiologiya, başta ünlü türemesi=proteza, başta ünsüz türemesi=proteza, cümle bilgisi=sintaksis

³ Fransızca ve İngilizcenin Türkiye Türkçesini benzer şekilde etkilediği, özellikle çeviri metinlerde görülmektedir: kültür değişimi (b.siz it)~kültürel değişim (st), dil yapısı~dilsel yapı, dil bilimi~dilbilim vb.

TT

b.siz it

KrT

st : 47 adet (%28)

Türkiye Türkçesinde sıfat tamlaması yapısında ama Kırgız Türkçesinde tek kelime hâlinde olan birkaç terim vardır ve bunlar da Rusça kökenlidir:

TT

st

KrTtk (Rus.)⁴ : 6 adet (%4)

Kırgız Türkçesinin sıfat tamlaması kullanma eğilimi, Türkiye Türkçesinde tek kelime hâlindeki terimlerin karşılanması da görülmektedir:

TT

tk

KrT

st : 4 adet (%2)

1.3. İsim fiil grubunun kullanımı

Türkiye Türkçesinde *isim fiil grubu*, terimleri ifade etmek için kullanılmamış ama Kırgız Türkçesinde tercih edilmiştir. Kırgız Türkçesinde kelime türetmede yaygın olarak kullanılan –UU isim fiil eki, terim türetmede de kullanılmış ve isim fiil grubu oluşturmuştur:

TT

tk

KrT

ifg : 6 adet (%4)

2. Tanımlama Yapılması

Terimin tek kelime veya isim tamlaması, sıfat tamlaması gibi kelime gruplarıyla karşılanamaması durumunda “tanımlama” yapılmıştır. Tanımlama, terimleşmede tercih edilen bir yöntem değildir ama Kırgız Türkçesindeki bazı karşılıklarda tanımlama yapılmıştır:

TT

ağızlaşma

KrT

muunçuldun oozçul tıbışka ötüüsü

akrabalık adları

tuugandıktı bildirgen terminder

birinci şahıs iyelik eki

birinçi caktın taandık müçösü

çokluk birinci şahıs eki

köptük sandağı birinçi caktın müçösü

devrik cümle

orun tartibi almaşılgan süylöm

düzleşme

erindeşüü sapatınan acıroo

hece düşmesi

muundun sıygılışıp tüşüp kalışı

3. Terim Listesi (A-İ)**Türkiye Türkçesi**

açık hece

açıklık derecesi

ağızlaşma

ağız sesi

aitlik eki

akıcı ünsüz

akraba diller

akrabalık adları

alt çene

alt dudak

ana cümle

ana dil

ana dili

anlam bilim(i)ci

Kırgız Türkçesi

açık muun

kötörülüü daracası

muunçuldun oozçul tıbışka ötüüsü

oozçul tıbış

taandık müçö

murunçul ünsüz

tekteş tilder

tuugandıktı bildirgen terminder

astıñkı caak

astıñkı erin

baş süylöm

bayırkı til

ene tili

semasiolog

Yapı

st-st

b.siz it-b.siz it

tk-t/b.li it

b.siz it-st

b.siz it-st

st-st

st-st

b.siz it-t/st

st-st

st-st

st-st

st-st

b.siz it-b.siz it

b.siz it-tk (Rus.)

⁴ eş anlamlı=sinonim, çeviri yazı=transliteratsiya, değişken ses=allofon, değişken şekil=allomorf, eş sesli=omonim, iç ses=inlaut.

anlam bilimi	semantika~semasiologiya	b.siz it-tk~tk (Rus.)
anlamdaş~eş anlamlı	sinonim	tk~st-tk (Rus.)
aracı dil	araçı til	st-st
arka damak/geniz n'si	tüpçül ñ	b.siz it-st
art avurt ünsüzü	kaptalçıl katkılañ tıbış	b.siz it-st
art damak	tüpkü/artkı tañday	st-st
art damak ünsüzü	tereñ tüpçül ünsüz	b.siz it-st
asıl anlam	negizgi maani	st-st
asıl sayı sıfatı/asıl sayılar	eseptik san atooç	b.siz it-st
asli ses/birincil ses	algaçkı tıbış	st-st
asli/birincil uzunluk	algaçkı sozulmalık	st-st
atasözü	makal	b.siz it-tk
avurt	caaktın art cagı	tk-t/b.li it
avurt ünsüzü	kaptalçıl tıbış	b.siz it-st
basit cümle	cönököy süylöm	st-st
basit zaman	cönököy çak	st-st
başta ünlü türemesi	proteza (ündüü)	b.siz it-tk (Rus.)
başta ünsüz türemesi	proteza (ünsüz)	b.siz it-tk (Rus.)
belirsizlik sıfatı	katıştık/çamalama sın atooç	b.siz it-st
belirsizlik zamiri	çamalama at atooç	b.siz it-st
belirtili isim tamlaması	müçölüü anıktooč aykaşı	b.siz it-b.siz it
belirtili nesne	müçölüü tike toluktooč	st-st
belirtisiz isim tamlaması	müçösüz anıktooč aykaşı	b.siz it-b.siz it
belirtisiz nesne	müçösüz tike toluktooč	st-st
benzerlik/benzetme eki	okşoşturuu müçösü	b.siz it-b.siz it
bildirme eki	bayandoçtuk/cak müçö	b.siz it-st
bildirme kipi	bayandagıç/cay ıñgay	b.siz it-st
bilim dili	ilimiy til	b.siz it-st
birinci şahıs	birinçi cak	st-st
birinci şahıs iyelik eki	birinçi caktın taandık müçösü	b.siz it-t/b.li it
birleşik cümle	tataal süylöm	st-st
birleşik ek	tataal müçö	st-st
birleşik fiil/eylem	tataal etiş	st-st
birleşik isim/ad	tataal zat atooç	st-st
birleşik kelime/sözcük	tataal söz	st-st
birleşik zaman	tataal çak	st-st
boğumlanma noktası	artikulyatsiya ordu	b.siz it-b.siz it
bulunma hâli/durumu	catış cöndömösü	b.siz it-b.siz it
bükümlü diller	flektivdüü tilder	st-st
canlı dil	tirüü til	st-st
cevap ünlemi	cay/coop sırdık söz	b.siz it-st
cins isim/ad	calpı at	st-st
cinsiyetsiz	sredniy rod	tk-st (Rus.)
cümle başı edatları~bağlaçlar	candooç/cölökçü sözdör	b.siz it~tk-st
cümle bilgisi	sintaksis	b.siz it-tk (Rus.)
cümle öğeleri/unsurları	süylöm müçölörü	b.siz it-b.siz it

çekim eki	cöndömö müçösü	b.siz it-b.siz it
çekimli fiil/eylem	caktuu etiş	st-st
çekimsiz fiil/eylem	caksız etiş	st-st
çeviri yazı	transliteratsiya	st-tk (Rus.)
çıkma/ayrılma hâli/durumu	çığış cöndömösü	b.siz it-b.siz it
çift dudak ünsüzü	koş erinçil ünsüz	b.siz it-st
çocuk dili	bala tili	b.siz it-b.siz it
çok anlamlı	köp maanilüü	st-st
çokluk birinci şahıs eki	köptük sandağı birinçi caktın müçösü	b.siz it-t/b.li it
çokluk eki	köptük müçö	b.siz it-st
damak ünsüzü	tañdayçıl ünsüz tıbış	b.siz it-st
dar ünlü	kuuş ündüü	st-st
daralma	tar boluu	tk-ifg
değişken ses	allofon	st-tk (Rus.)
değişken şekil	allomorf	st-tk (Rus.)
devrik cümle	orun tartibi almaşılgan süylöm	st-st
deyim	körköm süylöm~frazı~idiyoma	tk-st
dil ailesi	tildik top	b.siz it-st
dil atlası	tildik atlas	b.siz it-st
dil bilgisi	til ilimi	b.siz it-b.siz it
dil bilimi	calpı til ilimi	b.siz it-st
dilek cümlesi	tilek bağınıñkı süylöm	b.siz it-st
dilek şart kipi	şarttuu tilek iñgay	b.siz it-st
diş damak ünsüzü	tañdayçıl ünsüz	b.siz it-st
diş dudak ünsüzü	erin tişçil ünsüz	b.siz it-st
diş eti ünsüzü	tañdayçıl ünsüz	b.siz it-st
diş ünsüzü	tişçil ünsüz	b.siz it-st
dişilik	jenskiy rod	tk-st (Rus.)
dönüşlü fiil	özdük etiş	st-st
dönüşlülük zamiri	özdük at atooç	b.siz it-st
dönüşsüz fiil	negizgi mamiledegi etiş	st-st
dudak benzeşmesi	erinçil okşoşuu	b.siz it-st
dudak ünsüzü	erinçil ünsüz	b.siz it-st
düz ünlü	erindeşpegen ünsüz	st-st
düzleşme	erindeşüü sapatınan acıroo	tk-t/ifg
düzlük yuvarlaklık uyumu	erinçil okşoşuu	b.siz it-st
edat	candooç~cölökçü sözdör	tk-tk~st
edat grubu	candooçtuk atooç	b.siz it-st
edebî dil	adabiy til	st-st
edilgen fiil/eylem	arkıluu mamiledegi etiş	st~t-st
eklemeli diller	agglyutinativdüü tilder	st-st
emir cümlesi	buyruk süylöm	b.siz it-st
emir kipi	buyruk iñgay	b.siz it-st
erkeklik	mujskoy rod	tk-st (Rus.)
eş sesli	omonim	st-tk (Rus.)
eşitlik eki	salıştıruu müçösü~ekvatif afiksi	b.siz it-b.siz it

eşitlik hâli/durumu	salıştıruu cöndömösü	b.siz it-b.siz it
etken çatı	negizgi mamile	st-st
ettirgen çatı	buyruk mamile	st-st
ettirgenlik eki	buyruk mamile müçösü	b.siz it-b.siz it
fiil cümlesi	etiştik bayandooçtuu süylöm	b.siz it-st
fiil çatısı	etiştin mamilesi	b.siz it-b.li it
fiil çekim eki	etiştin caktalış müçösü	b.siz it-b.li it
fiil çekimi	etiştin caktalışı	b.siz it-b.li it
fiil tabanı	etiştin negizi~tuundu etiş	b.siz it-b.li it~st
fiil kökü	etiştin uñgusu	b.siz it-b.li it
fiilden fiil yapım eki	etiştin etiş casoo müçösü	b.siz it-b.siz it
fiilden isim yapım eki	etiştin atooç casoo müçösü	b.siz it-b.siz it
fiilden türeme fiil	etiştin tuundu etiş	st-st
fiilden türeme isim	etiştin tuundu atooç	st-st
geçişli fiil	ötmö etiş	st-st
geçişsiz fiil	ötpös etiş	st-st
geçmiş zaman	ötkön çak	st-st
gelecek zaman	keler çak	st-st
gelecek zamanın hikâyesi	mildet keler çak	b.li it-st
gelecek zamanın rivayeti	bayandagıç/cönököy keler çak	b.li it-st
gelecek zamanın şartı	şarttuu keler çak	b.li it-st
genel Türkçe/Türk Dili	calpı/ortok Türk tili	st-st
geniş ünlü	coon ündüü	st-st
geniş zaman	uçur-keler çak	st-st
geniş zamanın hikâyesi	calpı uçur-keler çak	b.li it-st
geniş zamanın rivayeti	bayandagıç/cönököy uçur-keler çak	b.li it-st
geniş zamanın şartı	şarttuu uçur-keler çak	b.li it-st
geniz	murun köñdöyü	tk-b.siz it
geniz sesi	murunçul tıbış	b.siz it-st
gereklilik kipi	mildet iñgay	b.siz it-st
gerileyici benzeşme	regressivdüü assimiliyatsiya	st-st
gırtlaksılaşma	kömököyçül tıbışka ötüü	tk-ifg
gizli özne	kömüsködögü ee	st-st
görülen geçmiş zaman	aykın ötkön çak	st-st
hâl ekleri	cöndömö müçölörü	b.siz it-b.siz it
hâl/tarz/nitelik zarfı	sın-sıpat/al-abal taktooç	b.siz it-st
halk dili	calpı eldik til	b.siz it-st
hece düşmesi	muundun sıygılışıp tüşüp kalışı	b.siz it-t/b.li it
hece kaynaşması	mundardın şireşüüsü	b.siz it-b.li it
heceleme	ecelep aytuu~muunga bölüp okuu	tk-ifg
iç kafiye	saptın içindegi/içki uykaştık	st-st
iç ses	inlaut	st-tk (Rus.)
ikinci çokluk şahıs	köptük sandın ekinçi cagı	st-b.li it
ikinci şahıs	ekinci cak	st-st
ikinci teklik şahıs	cekelik sandın ekinçi cagı	st-b.li it
ikincil uzunluk	koşumca sozulmalık	st-st

ikizleşme	koş ünsüzlöşüü	tk-ifg
ilerleyici benzeşme	progressivdüyü assimilatsiya	st-st
ilgi hâli	ilik cöndömösü	b.siz it-b.siz it
ilgi zamiri	katıştık at atooç	b.siz it-st
imla/yazım	tuura cazuu~orfografiya	tk-ifg/tk (Rus.)
ince sıra	aldıñkı katar	st-st
ince ünlü	aldıñkı katardagı/cumşak ündüü	st-st
incelme	cumşartuu~aldıñkı katarga ötüü	tk-tk/ifg
isim/ad	zat atooç	tk-st
isim cümlesi	atooçtuk bayandooçtuu süylöm	b.siz it-st
isim çekim ekleri	zat atooçtun cöndömö müçölörü	b.siz it-b.li it
isim çekimi	zat atooçtun cöndölüşü	b.siz it-b.li it
isim fiil	etiştik/kıymıl atooç	st-st
isim gövdesi	atooçtuk/tuundu negiz	b.siz it-st
isim kökü	atooçtuk negiz/uñgu	b.siz it-st
isim tamlaması	anıktagıç söz aykaşı	b.siz it-st
isimden türeme fiil	atooçtuk etiş	st-st
isimden türeme isim	atooçton casalgan atooç	st-st
istek cümlesi	niyet/kaaloo/tilek süylöm	b.siz it– st
istek kipi	niyet iñgay	b.siz it– st
işaret sıfatı	şilteme atooç	b.siz it– st
işaret zamiri	şilteme at atooç	b.siz it– st
işteş fiil	koş mamiledegi etiş	st-st
iyelik ekleri	taandık müöçlörü	b.siz it– b.siz it

4. Sonuç ve Değerlendirme

1. Türkiye Türkçesine göre A-İ harflerinin taranmasıyla belirlenen 170 civarında kelime grubu yapısındaki dil bilgisi teriminin Kırgız Türkçesindeki karşılıkları sayı bakımından şöyledir:

b.siz it-b.siz it	: 20 adet
b.siz it-st	: 47 adet
b.siz it-tk	: 9 adet
b.siz it-b.li it	: 10 adet
st-st	: 61 adet
st-tk (Rus.)	: 5 adet
tk-b.li it	: 2 adet
tk-ifg	: 6 adet
tk-st	: 4 adet
tk-tk	: 3 adet

2. Türk dilinin yapı ve anlam özelliklerine göre terim türetmede genel eğilime uygun olarak hem Türkiye Türkçesinde hem de Kırgız Türkçesinde, isim tamlaması içinde *belirtisiz isim tamlaması* tercih edilmiştir.

3. Kırgız Türkçesi, Türkiye Türkçesinin belirtili isim tamlamasını tercih ettiği terimlerde sıfat tamlamasını kullanmıştır. Bu kullanımda Rusça etkili olmuştur. Aynı etkiyi, Türkiye Türkçesi üzerinde Fransızca ve İngilizce göstermiştir.

4. Türk lehçeleri arasında *terim birliği* önemlidir. Yeni terim türetme ve yabancı dilden alınmış terimlere karşılık bulma işlemlerinde Türk lehçeleri arasındaki ortak kök ve ekler tercih edilmelidir.

5. Yeni türetilcek terimlerde, Türk lehçelerinde farklı anlamlar taşıyan, “yalancı eş değer” kelimeler kullanılmamalıdır.

6. Yeni türetilcek kelimeler mümkünse tek kelimedenden oluşmalı; kelime grubu yapısında olanlarda öncelikli olarak *belirtisiz isim tamlaması*, ikinci olarak da *sıfat tamlaması* tercih edilmeli; “tanımlama” yoluna gidilmemelidir.

5. Kısaltmalar

b.li it	: belirtili isim tamlaması
b.siz it	: belirtisiz isim tamlaması
ifg	: isim fiil grubu
KrT	: Kırgız Türkçesi
Rus.	: Rusça
st	: sıfat tamlaması
t	: tanımlama
tk	: tek kelime
TT	: Türkiye Türkçesi

6. Kaynaklar

ATABEY, İbrahim, (2001), “Kırgızistan Gramerciliğinde Kelime Grubu Anlayışı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Güz II, S: 12/2, 2001: 591-598.

CUMAKUNOVA, Güلزura (haz.), 2005, *Türkçö-Kırgızça Sözdük (Türkçe-Kırgızca Sözlük)*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay., Bişkek.

GÜRSOY-NASKALİ, Emine, (1997), *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK Yay., Ankara.

KARAHAN, Leylâ, 2000, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay., Ankara.

KARASAYEV, H. K., (1983), *Orfografiyalık Sözdük*, Kırgız Sovet Ensiklopediyasının Başkı Redaksiyası, Frunze.

KORKMAZ, Zeynep, (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara.

TDK, (2012), *Yazım Kılavuzu*, Ankara.

TDK, (2023), *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara.

TÜRKSOY, (2009), *Türk Lehçeleri Arasındaki Aktarma Çalışmalarının Bugünkü Durumu ve Karşılaşılan Sorunlar -Sempozyum-*, İstanbul.

ZÜLFİKAR, Hamza, 1991, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yay., Ankara.

